

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

Інститут історії України

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавничарада:

Борис ПАТОН – голова
Льобомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
• Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЦЕНКО
Омелян ПРИЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ – заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БІЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРІГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 4

Книга I

Серія

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТВОРИ

(доба Української Центральної Ради
березень 1917—квітень 1918)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2007

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Випущено на замовлення Державного
комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою «Українська книга»*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядник: Світлана ПАНЬКОВА

Автори передмов: Владислав ВЕРСТЮК, Світлана ПАНЬКОВА

Автори коментарів: Олена БОЙКО, Світлана ПАНЬКОВА

Мовна редакція текстів М.Грушевського
та пояснення слів: Варвара ШУЛЬГА

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-499-4 (т. 4, кн. I)

- © Інститут української археографії
та джерелознавства імені М.С.Грушевського
НАН України, Інститут історії України, 2007
- © Коментарі, автори, 2007
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє
оформлення, 2007

РОЗДІЛ II

ІНФОРМАЦІЙНІ СТАТТІ, ПРОМОВИ,
ЗВЕРНЕННЯ ТА ПРИВІТАННЯ
(травень 1917 р.—квітень 1918 р.)

ПРОМОВА НА З'ЇЗДІ РАД СЕЛЯНСЬКИХ, РОБІТНИЧИХ І СОЛДАТСЬКИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ, 6 (19) грудня 1917 р.]

В сей час, коли ми тут засідаємо, на Україну іде походом вороже їй військо*. Воно вже вступило на українську землю і одержало приказ за всяку ціну пробитися до центру нашої держави. Посилають те військо на нас ті самі т. зв. народні комісари, котрі лицемірно кричать все і всюди про свою любов до миру. Заклучивши з неприятелем перемир'я на всіх фронтах, вони заявили нам війну.

Товариші! Центральна Рада завсіди стояла за миром, виповняючи волю всього українського народу, вона робила все, що було в її силах, щоби приблизити день миру. І от тепер, коли сей довгоожиданий день, здавалось би, вже недалеко, нам виповідають війну. Тут говорили, що Совіт народних комісарів виповів війну не українському народові, а Центральній Раді. Та хіба ж Центральна Рада не український народ? Хіба ж робочі маси України допустять, щоби розігнати Центральну Раду? Ви повинні тут дати на се питання ясну і рішучу відповідь. Наступила хвиля, коли ви, товариші селяни, робітники і солдати України, повинні піддержати вашу Центральну Раду не тільки словом, але і ділом. Вам прийдеться піддержати Раду у всіх відношеннях, у всіх областях життя, ви дасте поживу, ви окажете довір'я грошеві Української Народної Республіки тому, що, коли ви довіряли цареві і Керенському, то невже ж ви не повірите вашому народному правительству? Ви будете також співділати в тім напрямі, щоби земельна реформа була переведена на Україні планово і організовано. Ще раз висказую надію, що ви всіма силами піддержите в сю трудну хвилю вами утворені нові свободні заведення. Думаю, що ваше відношення до Центральної Ради і до Генерального секретаріату тут достаточо ясно вияснене і Ви затвердите предложену резолюцію*.

[Промова на З'їзді рад селянських, робітничих і солдатських депутатів України, 6 (19) грудня 1917 р.]

Текст промови М.Грушевського від 6 грудня 1917 р. вперше опублікований у газеті: Народна воля. — 1917. — 8 (21) грудня. — № 176. — С. 2. Невдовзі промова була подана в оглядовому матеріалі під заголовком “На Україну іде походом вороже військо” (Промова проф. Грушевського до Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, селянських і солдатських депутатів) у газеті: Діло (Львів). — 1917. — 29 (16) грудня. — № 307. — С. 1. У підзаголовку зазначено: «Власна допись “Діла”. Передрук дозволений тільки за поданням жерела». З сучасних передруків: Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У двох томах. — К., 1996. — Т. 1. — С. 508.

Подається за публікацією в газеті: Діло (Львів). — 1917. — 29 (16) грудня. — № 307. — С. 1.

З'їзд рад робітничих, селянських і солдатських депутатів України, що відбувся 4–6 грудня 1917 р. у Києві, був скликаний з ініціативи більшовиків з метою ухвалити рішення про перехід влади до рад і тим поставити Центральну Раду поза законом. Отримати перевагу на з'їзді вони сподівались за допомогою нечітко визначених норм представництва. Проте українські партії активізували свої масові організації й отримали переконливу перевагу. З понад 2 тис. делегатів більшовики становили лише 150, тоді як 670 осіб представляли селянські спілки, 905 — українські військові організації. Таким чином, Всеукраїнський з'їзд рад, який, за задумом більшовиків, мав усунути Центральну Раду від влади, продемонстрував цілковиту підтримку її політики та діяльності українським народом (див. детально: Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. — Т. 1. — С. 502–512). М.Грушевський, який був обраний почесним головою з'їзду, вперше виступив на другий день, 5 грудня (див.: Народна воля. — 1917. — 6 (19) грудня. — № 175. — С. 2). В останній день роботи форуму, під час обговорення Ультиматуму Раднаркому до Центральної Ради, Михайло Грушевський висловив упевненість, що делегати з'їзду підтримають УЦР та стануть на її оборону. В ухваленій резолюції про ультиматум з'їзд засудив дії більшовицького уряду Росії як такі, що “брутально порушують право українського народу на самовизначення та на вільне будування форм свого державного життя” (Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. — Т. 1. — С. 509–510).

с. 81 В сей час, коли ми тут засідаємо, на Україну іде походом вороже їй військо — йдеться про наслідки ультиматуму більшовицького уряду, Ради народних комісарів, від 3 грудня 1917 р. (“Маніфесту до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради”), вимоги якого мали характер прямого втручання у внутрішні справи УНР: припинити роззброєння більшовизованих частин армії та Червоної гвардії, сприяти революційним військам у боротьбі “з кадетсько-каледінським повстанням” тощо. В разі невиконання радянський уряд Росії загрожував через 48 годин оголосити війну УНР. Див. детально: Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917—березень 1918). — Київ; Львів, 1996.

...Ви затвердите предложену резолюцію — резолюція “Про Центральну Раду” була прийнята з'їздом при двох голосах “проти” та двох, що “утримались” (див.: Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. — Т. 1. — С. 511–512).

[Промова на заключному засіданні Восьмої сесії Української Центральної Ради, 17 (30) грудня 1917 р.]

Промова на заключному засіданні Восьмої сесії УЦР, яка тривала 12–17 грудня 1917 р., подана в оглядовому матеріалі під заголовком “Центральна Рада (восьма сесія)” в газеті: Народна воля: — 1917. — 20 грудня (2 січня) 1918 р. — № 186. — С. 3. Огляд підписаний криптонімом О.М. Ширший варіант під заголовком “Промова на засіданні Центральної

З М І С Т

	с. текстів	с. ком.
<i>В.Верстюк. ДОБА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ СПАДЩИНІ</i>		
<i>М.ГРУШЕВСЬКОГО</i>	V	
<i>С.Панькова. ВІД УПОРЯДНИКА</i>	XVII	
Розділ I. СТАТТІ ЗІ ЗБІРКИ “ВІЛЬНА УКРАЇНА” ТА ІНШІ ПУБЛІКАЦІЇ		
ПОЧАТКОВОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ		
(19 березня—15 квітня 1917 р.)	1	279
[Промови на українській маніфестації у Києві 19 березня 1917 р.]	3	279
[Звернення] “До українців — професорів і преподавателів вищих шкіл”		
[21 березня 1917 р.]	5	280
Велика хвиля	6	281
З старого і нового	8	284
На Всеукраїнський з’їзд!	11	285
Повороту нема.	13	286
Від слова до діла!	15	288
Народностям України	18	290
По Українським національним з’їзді, 6—8 квітня.	20	291
Чи Україна тільки для українців?	23	293
Розділ II. ІНФОРМАЦІЙНІ СТАТТІ, ПРОМОВИ, ЗВЕРНЕННЯ		
ТА ПРИВІТАННЯ (травень 1917 р.—квітень 1918 р.)	25	294
[Звернення] “До товаришів-українців” [5 (18) травня 1917 р.]	27	294
Кінець старому лукавству	28	295
Тимчасовий український уряд	30	296
[Промови на I Всеукраїнському селянському з’їзді у Києві		
28 травня (10 червня), 2 (15) червня 1917 р.]	33	297
Від голови Центральної Ради проф. М.Грушевського [Відкрита заява начальнику		
Київської військової округи К.Оберучеву щодо умов формування українського війська,		
2 (15) червня 1917 р.]	34	299
Велике діло	35	301
[Промова на II Всеукраїнському військовому з’їзді		
5 (18) червня 1917 р.]	37	302
Що воно?	38	303
Від голови Центральної Української Ради проф. М.Грушевського [Відповідь начальнику		
Київської військової округи К.Оберучеву на його публікацію “По поводу		
письма г.Грушевского”, 8 (21) червня 1917 р.]	40	304
[Промови на українській маніфестації при урочистому оголошенні I Універсалу		
Української Центральної Ради, 12 (25) червня 1917 р.]	42	305
[Доповідь про державний лад України на підставі вимог життя і теорії державного		
права, проголошена на З’їзді українських правників 13 (26) червня 1917 р.]	43	306
Треба ясніше!	44	307
Чи вияснюється?	47	308
Відродини “Л[ітературно]-н[аукового] вістника”	49	310
В сімдесяти роковини Кирило-Методіївської справи	51	310
[Промови на засіданні Ради військових депутатів з нагоди проголошення		
II Універсалу Української Центральної Ради, 3 (16) липня 1917 р.]	56	316
Чорна пляма	57	317
Україна дійде свого!	58	318
Промова М.С.Грушевського від імені українських організацій, проголошена 10 вересня		
[1917 р. на З’їзді народів у Києві].	60	320
Вільний союз	64	321

Мусимо взяти на розум	65	322
Важна хвиля	66	323
[Привітання III Всеукраїнському військовому з'їзду, 21 жовтня (4 листопада) 1917 р.]	68	324
Проект української Конституції	69	325
[Промова на засіданні Малої ради перед оголошенням III Універсалу Української Центральної Ради, 7 (20) листопада 1917 р.]	74	326
Рятуймо Російську Федерацію	75	327
Час настав	76	327
Новий поділ України	77	328
[Промова на З'їзді рад селянських, робітничих і солдатських депутатів України, 6 (19) грудня 1917 р.]	81	329
[Промова на заключному засіданні Восьмої сесії Української Центральної Ради, 17 (30) грудня 1917 р.]	82	329
Велике Різдво	84	331
[Промова при оголошенні IV Універсалу Української Центральної Ради на засіданні Малої ради, 12 (25) січня 1918 р.]	85	332
Великий обов'язок	86	333
Мир землі нашій!	88	333
Очищення огнем	89	335
Український герб	92	337
Українська самостійність й її історична необхідність	96	338
Новий час	98	339
Про монетну українську одиницю	101	340
Повороту не буде!	105	341
За Холмщину	107	342
Вогні й бурі	110	344
Розмова з професором М.С.Грушевським [щодо причин приходу німецьких військ на Україну (березень 1918 р.)]	112	345
Установчі збори чи парламент?	114	349
Промова в Ц[ентральній] Раді 15-го березня 1918 р. при ратифікації мирового договору	116	351
Промова під Центральною Радою на похороні січовиків студентського куреня 19 березня [1918 р.]	121	353
[Промова на засіданні Малої ради, присвяченому першим роковинам Української Центральної Ради, 20 березня 1918 р.]	122	355
[Промова на київському губернському земському зібранні, 7 квітня 1918 р.]	126	356
"Святі права"	127	356
Промова голови Ц[ентральної] Р[ади] проф. М.С.Грушевського, виголошена на Київському селянському повітовому з'їзді 7 квітня [1918 р.]	130	358
Стара історія	131	358
Розділ III. ПРАЦІ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ТА ПРОСВІТНИЦЬКОГО ХАРАКТЕРУ (квітень 1917 р.—квітень 1918 р.)	135	360
Якої ми хочемо автономії і федерації	137	360
Хто такі українці і чого вони хочуть	152	363
Звідки пішло українство і до чого воно йде	166	365
Українська Центральна Рада й її Універсали: Перший і Другий	181	368
Україна і Росія	203	372
На порозі Нової України: Гадки і мрії	225	377
Історія й її соціально-виховуюче значіння	267	
КОМЕНТАРІ	279	
ПОКАЖЧИК ІМЕН	382	
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	396	
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	404	

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 4. Книга I

Серія “Суспільно-політичні твори
(доба Української Центральної Ради
березень 1917—квітень 1918)”

Редактор *Л.Веремієнко*
Художнє оформлення *С.Іванов*
Технічний редактор *С.Довба*
Коректори *Б.Павлів, О.Тростянчин*

Здано на складання 15.01.2007. Підп. до друку 25.07.2007. Формат 70x100¹/₁₆.
Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 34,83.
Умовн. фарбовідб. 35,63. Обл.-вид. арк. 27,0. Наклад 5000 прим.
Свідощтво держ. реєстру: серія ДК № 2980. Вид. № 16. Зам. 339-7.

Державне підприємство “Всеукраїнське спеціалізоване видавництво “Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Друк на ВАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. / Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 4. Кн. I: Серія “Суспільно-політичні твори (доба Української
Центральної Ради березень 1917—квітень 1918)”. — 2007. — 432 с.
ISBN 978-966-603-223-5; 978-966-603-499-4 (т. 4, кн. I)

Перша книга четвертого тому 50-томного зібрання праць М.Грушевського продовжує серію суспільно-політичних творів і вміщує публіцистичний доробок видатного історика й державного діяча доби Української Центральної Ради. Статті, промови та звернення М.Грушевського, видрукувані на сторінках періодичних видань упродовж березня 1917 р.—квітня 1918 р., а також ширші праці, що вийшли окремими брошурами, стали вагомим внеском у розробку концепції Української революції та залишилися важливим джерелом для вивчення й осмислення бурхливих поточних подій зазначеного історичного періоду.

Видання розраховане для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 978-966-603-223-5

ISBN 978-966-603-499-4 (т. 4, кн. I)